

NIKOLAI
PIROGOV

Elu küsimusi
Vana arsti päevaraamat

*Vene keelest tõlkinud
Ilona Martson ja Georg Loogna*

Tõlgitud väljaannetest:

Николай Пирогов

Собрание сочинений в восьми томах. Том VIII

Москва, 1962

Николай Пирогов

Быть хирургом. Записки старого врача

Москва, Алгоритм, 2022

Toimetanud Katrin Kern

Korrektuuri lugenud Lauri Eesmaa

Kujundanud Maris Kaskmann

© Tõlge, kommentaarid ja saatesõna. Ilona Martson ja Loomingu Raamatukogu, 2025

© Tõlkekatkendid raamatust „Mälestusi Tartu ülikoolist“ (koostanud Sergei Issakov, Eesti Raamat, 1986). Georg Loogna pärijad ja Loomingu Raamatukogu, 2025

© Kommentaarid. Sergei Issakovi pärijad ja Loomingu Raamatukogu, 2025

© Kaanepilt. Eduard Hau graafile line leht, 1837, Tartu Ülikooli raamatukogu, ÜR 858.

Toimetus palub Georg Loogna pärijatel ühendust võtta.

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull,

Maria-Kristiina Lotman, Ilona Martson, Mati Sirkel, Elle-Mari Talivee,

Marek Tamm, Jaak Tomberg, Udo Uiho

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkitud Pakett

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-755-56-3 (trükis)

ISBN 978-9916-755-57-0 (epub)

MINU TUDENGIELU MOSKVAS

Mitte ei mõista, kuidas mina, või õigemini meie minu tudengiaja jooksul Moskvast kiratsedes hakkama saime. Korter ja küte olid, tõsi küll, onu poolt priid (aasta jooksul), aga elamine? Aga rõivad? Kaks õde, ema ja kaks teenijat ja mina pealekauba. Õed töötasid; mingid ülejäägid müüdi maha, kuid kas siis sellest jätkus – ei saa aru. Mõnikord, ainult mõnikord, suurte pühade puhul, saadeti minu kaudu või muul viisil toetust; aitas minu ristiisa Semjon Andrejevits Lukutin; aitasid mingid vanad tuttavad.

Ükskord kuulis emake, et kindral Sipjagin on abiellunud pärast lese-põlve teist korda, ja ärgitas mind minema tema juurde õnne soovima ning uue eluaseme puhul soola-leiba üle andma. Sipjagin oli mõnda aega olnud patrooniks isale, kes millalgi tema mõisates valitsejaametit pidas; sai tellitud suur võikringel ja ma ilmusin hommikupoolikul kindrali manu, õnnitlesin teda, ulatasin soola-leiva; tema aga, olles üsnagi meeldivalt tänanud, käskis oma laekuril anda mulle kakskümmend viis rubla, aga ei öelnud, et assigneeringutena, vaid lihtsalt: kakskümmend viis rubla. Ja milline oli minu üllatus, kui see laekur nõudis minult tagasi kahte rubla (veerandrublastes) valge rahatähe eest, mis toona oli käibel koos aažiaga ja oli sellepärast väärt mitte kakskümmend viis, vaid kakskümmend seitse rubla...¹

Aastapäevad hiljem meie seisukord mõnevõrra paranes, sest me üürisime suurema korteri ja hakkasime ise tudengitest kostilisi pidama. Neist üks, Žemtsužnikov, elas terve aasta kolmesaja paberrubla eest ja sai selle rahaga emakese käest endale ühe päris suure toa, kolmekäigulise kosti ja kaks korda päevas teed; tõsi, koht asus ülikoolist üsna kaugel, kuid ikkagi, korralik tuba ja tõhus köhutäis kolmesaja veerandiku eest, see tähendab mingi seitsmekümne viie hõberubla eest, annab kinnitust, et neil kehvikute jaoks armulistel aegadel võis õppida, vaesusele vaatamata. See-eest oli ka õppetöö nii ja naa – vaskrahade vääriline.

Sealjuures võis tolle aja Moskva ülikool uhkeldada selliste õpetatud meeste nimedega nagu Just-Christian Loder (anatoom), Fischer (zooloog), Hoffmann (botaanik); selliste praktikutest arstidega

¹ Aažio (vn k лаж, pr k l'agio, it k l'aggio) – raha või väärtpaberi tegeliku või börsihinna ja sellest madalama nominaalhinna vahe. – Siin ja edaspidi tõlkijate märkused, kui pole märgitud teisiti.

nagu Matvei Jakovlevitš Mudrov, Jefrem Ossipovitš Muhhin, Fjodor Andrejevitsš Hildebrandt (kirurg); selliste vene ajaloo asjatundjatega nagu Merzljakov ja Katsšenovski.

Kahjuks ei muretsenud teips mitte kõik needsinatsed tuntud professorid oma õppeaine täielise edasiandmise eest, ja mis põhiline, ei vullanud (välja arvatud Loder) piisaval määral teaduslikku instrumentaariumi oma eriala õpetamise tarvis; peale selle moodustas võrreldamatult suurem hulk Moskva ülikooli professoreid oma kuulsatele kolleegidele elava ja kummalise kontrasti.

Praegu ei ole võimalik tekitada lähimatki ettekujutust sellest valdavalt koomilisest elemendist, kelle ma ülikoolist eest leidsin.

Meie, neljateist- kuni seitsmeteistaastased poisikesed, külastasime enda ja teiste teaduskondade loenguid sageli ajaviitlikkuse pärast. Nüüdki ei ole ilma naermata võimalik ette kujutada Vassili Mihhailovitš Kotelnitskit, kes kõnnib, kreemikasvalged nankingpüksid saabastes (aga saapad on tuttidega), ühes käes tuutu ja teises käes Iovski tõlgitud Spengleri farmakoloogia. Temap see on, Vassili Mihhailovitš Kotelnitski, kes hommikul koos proviandiga Ohhotnõi Rjadilt loengut andma siirdub. Ta annab tuutu uksehoidjale, suundub ise varahommikul loengusse, istub maha, tõmbab taskust prillid ja tubakatoosi, nuuskab häälekalt norsatades tubakat, ja prillid ette pannud, avab raamatu, asetab küünla otse enese ette ja asub sõna-sõnalt ette lugema, kusjuures vigadega. Vassili Mihhailovitš loeb läbi prillide Spengleri farmakoloogiat Iovski tõlkes: „Riitsinusõli, *oleum ricini* – selle kibe maitse tuleb hiinlastest.“ Misjärel lükkab raamatu kõrvale, nuuskab korsates tubakat ja selgitab meile, tema vaguratele kuulajatele: „Vaata aga, riitsinusõlile annavad kibeda maitse hiinlased.“ Kuid meie, tema vagurad kuulajad, oleme vahepeal sealtsamast raamatust lugenud „hiinlaste“ asemel „kestad“: „Selle kibe maitse tuleb kestadest.“

Vassili Mihhailovitši loengutes käib iga päev vaata et teatritüki proov: „Hei, sina seal, Pische,“ pöördub ta ühe tudengi poole (kelle isa on saksa sugu kübarsepp), „astu aga ette. Ma lajatan sulle Thénard’iga². Ah! Mida? Paistab, et löid põnnama; ja ise veel sakslane! Hei, sina seal, Pirogov, ütle, kuidas kõlab prantsuse viin ladina keeles?“

„*Spiritus gallicus*.“

2 Louis Jacques Thénard (1777–1857) – Prantsuse keemik, koobaltsinise portselanivärvi leiutaja. 1813 avaldas „Traktaadi keemiast“ (*Traité de chimie*).

„Tubli!“

Teine eksemplar, omalaadne *curiosum*, Aleksei Leontjevitš Lovetski, kuulsa Fischeri adjunkt, meditsiiniteaduskonna loodusteaduste ajaloo professor, viib meiega Vorobjovi mägedes läbi botaanilisi ekskursse, see tähendab, jalutab, nopib mõned lilled, nimetades neid nimepidi, aga kui meie toome oma leiu ja palume tal taim määratleda, siis on teada, et ta alati ühteviisi vastu kostab: „Andke mu kutsarile, küll ma omas kodus määratlen.“ Seesinane teadusemees otsustas ühtäkki loengul demonstreerida kuke ja kana suguelundeid (varemalt ta selliseid asju ei harrastanud – demonstreeris vahetevahel üksnes pilte). Tema abiline valmistab demonstreerimise tarbeks preparaadi ette. Preparaat lebab taldrikul, salvrätiku sisse keeratuna. Aleksei Leontjevitš võtab taldriku ja selgitab oma auditooriumile, salvrätti ära võtmata, kuke suguelundite siseehitust; kuid keset demonstreerimist läheneb talle häbelik ja jahmunud abiline ning ütleb poolihääli: „Aleksei Leontjevitš! See on ju kana.“

„Kuidas kana? Kas ma siis ei käskinud teil ette valmistada kukke?“

Abiline esitab vastuväited; auditoorium on üllatusega ülimalt rahul.

„Härrased, mingem vaatama, kuidas professor see ja see kontvõõraid auditooriumist välja viskama hakkab.“

Sedasorti võõravihkajaid oli mitmeid, nii meie teaduskonnas kui mujal. Läheme.

Suur amfiteatrikujuline auditoorium. Astume sisse. Milline vaatepilt! Professor istub kateedris, aga mööda auditooriumi pingiridu jooksevad kuulajad, ajades kampas üksteist taga, hõigates: „Kontvõõras, kontvõõras, kasi välja, äss!“

Teinekord istuvad kuulajad, kes teavad professori antipaatiat võõraste külaliste vastu, auditooriumis esiotsa vaikselt ja lasevad mitmel kontvõõral koguneda, aga kui professori loeng on täies hoos, saadavad mõne talle lähemal seisva isiku ütlema:

„Vassili Petrovitš! (või Grigori Vassiljevitš!) Siin on palju võõraid!“

Loeng katkeb. Algavad otsingud. Viha ja sallimatus kontvõõraste vastu oli mingi maania. Võõraste tagaajamise koomika loengu ajal saavutas õige kohutavad mõõtmed. Üliõpilased kasutasid seda professorite kentsakat antipaatiat ära: ühele täiesti kurdile professorile (see oli vist, kui ma ei eksi, Gavrilov) kogunes terve auditooriumitäis tudengeid; oli oodata lusti, speaktaaklit; tükikas garnisoniohvitser (kollase

kraega hallis mundris) juhatati loengusse ja paigutati kõige tagumisse pinki istuma. Nii pea, kui loeng algab, astub repetiitor (tudeng, kes loendusel kuulajate nimekirja jälgib) kurdi professori manu ja karjub talle kõrva sisse: „Loengul viibib võõras!“ Algab konversatsioon.

„Kus?“ küsib professor.

Samal ajal löövad tudengite tagaread kahte lehte ja jahmunud professori pilgule avaneb sõjaväelane, kes vagusalt ja sirgena pingis istub.

„Tõuske püsti, tõuske ruttu püsti!“ sosistavad talle tudengitest naabrid. Garnisoniohvitser võtab valvelseisangu, käed külgedel.

„Miks te siin olete?“ küsib lektor.

„Õelge,“ ütlevad tudengid ohvitserile, „et ülikooliloengud on avalikud ja igaühel on õigus neid külastada.“

Ohvitser pomiseb etteöeldut läbi hammaste.

Professor ei kuule midagi; repetiitor ütleb ohvitseri sõnad kõigi kuuldes talle edasi.

„Ta ütleb, Vassili Gavrilovitš, et loengud on avalikud.“

„Mis siis sellest, et avalikud, aga korra kohaselt ei tohi võõraid auditooriumis sallida.“

Konversatsioon jätkub samas vaimus mõnda aega. Lõpuks sosistavad ohvitseri kõrval istuvad tudengid talle: „Pole midagi parata, lahkuge.“

Istujate read tõmbuvad koomale ja garnisoni ohvitser marsib läbi terve auditooriumi, kateedrist mööda, väljapääsu poole, auditoorium aga, kasutades ära loengupidaja absoluutset kurtust, saadab ohvitseri taandumist valjuhäälse lauluga: „Välja, välja, vääritud!“ või midagi sinnapoole. Professor jätkab loengut.

Teisele professorile toimetavad kuulajad loengusse mitu kliinikus lebavat ja juba tervenevat sõbrameest, haiglarõivis; panevad nood samuti tagaridadesse istuma ja teatavad loengu ajal, et mingisugused haiged on hospitalist loengusse imbunud. Jälle spekaakel. Haiged visatakse lärmi ja skandaali saatel välja.

Muide, naljaelement oli neil aegadel tunnuslik kõigile kolleegiumitele mitte üksnes Moskvast: ka Euroopa ülikoolides esines õpetlaste hulgas kurioosseid originaale; kuid meie originaalsus polnud mitte üksnes naljakas, vaid ka rumal, sest oli ajast ja teadusest maha jäänud. Tolleaegne mahajäämus oli tõesti uskumatu: loenguid peeti 1750. aastate käsitluste järele, ja seda ajal, kui tudengite, vähemasti paljude seas liikus käesoleva sajandi õpperaamatuid. Tõsi, oli ka novaatoreid, ja